

**XALQARO EKOLOGIK TASHKILOTLARNING TOMONIDAN BUGUNGI
KUNDA E'TIBOR QARATILISHI KERAK BO'LGAN EKOLOGIK
MUAMMOLAR**

Toshkent davlat yuridik universiteti
“Xalqaro huquq va qiyosiy huquqshunoslik” fakulteti
3-kurs talabalari
G'ayratullaev Umidillo
@umidchan2002@gmail.com
+998 94 946 35 35
Abduxakim Ne'matov
@abduhakimnematov3@gmail.com
+998933970255

Annotatsiya:

Insoniyatning atrof muhitga nisbatan salbiy oqibatlari kundan kunga iqlimdagi o'zgarishlarga, ekologik muammolarga sabab bo'lmoqda. Ushbu muammolarni hal qilishda xalqaro tashkilotlarning katta o'rni bo'lib, hozirgi kunga qadar bu muammolarni hal qilishda o'z faoliyatlarini olib borishmoqda. Biroq ushbu muammolarni hal qilishda nafaqat xalqaro ekologik tashkilotlar balki butun insoniyat faollik ko'rsatishi lozim. Ushbu maqolada xalqaro ekologik muammolar va bu muammolarni hal qilishda xalqaro ekologik tashkilotlarning faoliyati haqida so'z yuritimiz.

Kalit so'zlar: BMT, UNCC, ekologik muammolar, WWF, xalqaro ekologiya huquqi

**Экологические проблемы, на которые сегодня должны обратить внимание
международные экологические организации**

Аннотация:

Негативное воздействие человечества на окружающую среду изо дня в день вызывает изменение климата и экологические проблемы. Международные организации играют большую роль в решении этих проблем, и они до сих пор работают над решением этих проблем. Однако в решении этих проблем должны проявлять активность не только международные экологические организации, но и все человечество. В данной статье мы говорим о международных экологических проблемах и деятельности международных экологических организаций в решении этих проблем.

Ключевые слова: ООН, UNCC, экологические проблемы, WWF, международное экологическое право

Ekologik muammolarni o'rganish yangi hodisa emas. Insoniyat tarixi doimo atrof-muhit bilan bog'liq. Sanoatlashtirish boshlanishi bilan unga yetkazilgan zararlar ko'lamini o'sa boshladi va bu vaqt o'tishi bilan ilmiy tadqiqotlarda o'z aksini topdi. 20-asrning ikkinchi yarmida jahon iqtisodiy o'sishning misli ko'rilmagan sur'atlari global miqyosda inson va tabiat o'rtasidagi muvozanatning sifat jihatidan o'zgarishiga olib keldi. Natijada, ilm-fan ekologik muammolarga jiddiy e'tibor qarata boshladi va rivojlanishning boshqa modelini ishlab chiqishga harakat qila boshladi, bu esa uning ustuvor yo'nalishlarini o'zgartirishni nazarda tutadi.¹ Insoniyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlar xronologiyasini tahlil qilish jarayonida bu ikki subyektlarning o'zara bir-biri bilan o'zara bog'liq ekanligiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Ishlab chiqarish industriyasining rivojlanishi, populyatsiya ko'rsatkichlarining oshishi, bir qator qurolli to'qnashuvlar, urushlar va boshqa sabablar tufayli hozirga kunda aksariyat davlatlar bir qator "regional" va global ekologik muammolar bilan kurash olib borishiga to'g'ri kelmoqda. So'nggi yuz yil ichida biosferada insonning ishlab chiqarish faoliyati natijasida shunday o'zgarishlar sodir bo'ldiki, ular ko'lamini jihatidan tabiiy ofatlarga tenglashtirilishi mumkin. Ular biosferaning ekologik tizimlari va tarkibiy qismlarida qaytarilmas o'zgarishlarga olib keladi. Yechilishi inson faoliyatining biosfera miqyosiga salbiy ta'sirini bartaraf etish bilan bog'liq bo'lgan ekologik muammolar global ekologik muammolar deb ataladi. Mintaqaviy va global ekologik muammolar bilan kurash olib boruvchilar qatorida davlatlar, xalqaro ekologik tashkilotlar, hamda hukumatlararo xalqaro tashkilotlar ham o'rin olgan. Global ekologik muammolar insoniyatning mavjudligi uchun haqiqiy tahdiddir. Insonning to'g'ridan-to'g'ri ta'siri bilan yer yuzida, havoda va suvda degradatsiya jarayonlari sodir bo'ladi. Har yili yuzlab hayvonlar va minglab o'simliklar tur sifatida yo'q bo'lib ketadi, suv ifloslanadi, atmosferaga katta hajmdagi karbonat angidrid chiqariladi. Atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida milliy strategiyalar, harakatlar rejalari, dasturlari, qonun hujjatlarini ishlab chiqishda xalqaro tashkilotlarning davlatlar hukumatlariga bevosita yordami muhim ahamiyatga ega. Ekologik muammolarni hal qilishda "de jure" va "de facto" aktlarni amalga oshirishga qodir bo'lgan, atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida eng muhim xalqaro shartnomalar homiyligida ishlab chiqilgan xalqaro tashkilotlar qatoriga Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (YUNESKO), Xalqaro dengiz tashkiloti (IMO), Atom energiyasi bo'yicha

¹ Тенденции изучения проблем экологии в современной зарубежной науке о международных отношениях
Наталья Пискулова

xalqaro agentlik (МАГАТЭ), Jahon oziq-ovqat tashkiloti (FAO), Yevropa Ittifoqi (YI), Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) va boshqa tashkilotlar kiradi.

Global ekologik muammolar yakka holda yuzaga kelmaydi va tabiiy muhitga birdaniga tushmaydi. Ular sanoat ishlab chiqarishining tabiiy muhitga salbiy ta'sirining to'planishi natijasida asta-sekin shakllanadi. Global ekologik muammolarning shakllanish bosqichlarini quyidagi ketma-ketlikda ifodalash mumkin: alohida korxonalar, sanoat mintaqasi, mintaqalar, mamlakatlar, qit'a va yer shari miqyosida yuzaga keladigan ekologik muammolar. Bu ketma-ketlik mutlaqo tabiiydir, chunki dunyoning turli mamlakatlaridagi sanoat korxonalari bir xil mahsulot ishlab chiqaradigan holda atrof-muhitga bir xil ifloslantiruvchi moddalarni chiqaradi.²

Iqlim inqirozi atrof-muhitning keskinlashuvida rol o'ynaydigan ko'plab omillarga ega bo'lsa-da, boshqalardan ko'ra ko'proq e'tiborni talab qiladigan omillar mavjud. Bu erda o'rmonlarning kesilishi va biologik xilma-xillikning yo'qolishidan oziq-ovqat chiqindilari va tezkor modaga qadar hayotimizdagi eng katta ekologik muammolar mavjud.

1. Qazib olinadigan yoqilg'idan global isish

Nashr qilingan vaqtda CO₂ PPM (milliondagi qismlar) 418 ni tashkil qiladi va global haroratning ko'tarilishi sanoatdan oldingi darajaga nisbatan 1,1 daraja Selsiyga teng. Sayyoramizdagi karbonat angidrid miqdori oxirgi marta 4 million yil oldin hozirgidek yuqori bo'lgan. Issiqxona gazlari emissiyasining ko'payishi global haroratning tez va barqaror o'sishiga olib keldi, bu esa o'z navbatida butun dunyoda halokatli hodisalarni keltirib chiqarmoqda. Avstraliya va AQShdan boshlab, tarixda qayd etilgan eng dahshatli o'rmon yong'inlari fasllarini boshdan kechirmoqda, chigirtkalar butun dunyo bo'ylab tarqalmoqda. Afrika, Yaqin Sharq va Osiyo, ekinlarning nobud bo'lishi va Antarktidada birinchi marta harorat 20 darajadan oshdi. Olimlar doimiy ravishda sayyora halokatli oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan bir qator burilish nuqtalarini kesib o'tganligi haqida ogohlantirmoqda, masalan, Arktika mintaqalarida abadiy muzlarning erishi, Grenlandiya muz qatlami misli ko'rilmagan darajada erishi³, oltinchi ommaviy qirg'inni tezlashtirish va Amazonkadagi o'rmonlarni kesishning kuchayishi. yomg'ir o'rmonlari, faqat bir nechtasini nomlash uchun.

Iqlim inqirozi tropik bo'ronlar va boshqa ob-havo hodisalari, masalan, bo'ronlar, jazirama to'lqinlar va toshqinlar avvalgidan ko'ra kuchliroq va tez-tez sodir bo'lishiga olib keladi. Biroq, barcha issiqxona gazlari chiqindilari darhol to'xtatilgan taqdirda ham, kelgusi yillarda global harorat ko'tarilishda davom etadi. Shuning uchun issiqxona gazlari emissiyasini keskin kamaytirish, qayta tiklanadigan energiya

² [Глобальные экологические проблемы современности — Студопедия \(studopedia.ru\)](http://studopedia.ru)

³ [Greenland ice sheet melted at unprecedented rate during July | Polar regions | The Guardian](https://www.theguardian.com/environment/2019/jul/19/greenland-ice-sheet-melted-at-unprecedented-rate-during-july-polar-regions)

manbalariga sarmoya kiritish va qazib olinadigan yoqilg'ilarni imkon qadar tezroq bosqichma-bosqich ishlab chiqarishni hozirdan boshlashimiz mutlaqo zarurdir.

2. Kambag'al boshqaruv

Nikolas Stern kabi iqtisodchilarga ko'ra, iqlim inqirozi ko'plab bozor muvaffaqiyatsizliklari natijasidir. Iqtisodchilar va ekologlar yillar davomida siyosatchilarni issiqxona gazlarini chiqaradigan faoliyat narxini oshirishga chaqirdilar.(bizning eng katta ekologik muammolarimizdan biri) Ularning etishmasligi bozordagi eng katta muvaffaqiyatsizlikka olib keladi. Masalan, uglerod solig'i orqali uglerod texnologiyalari, innovatsiyalarni rag'batlantiradi. Emissiyalarni tez va samarali ravishda qisqartirish uchun hukumatlar nafaqat past uglerodli energiya manbalarining narxini pasaytirish uchun yashil innovatsiyalarni moliyalashtirishni ko'paytirishlari kerak, balki ular bozordagi boshqa muvaffaqiyatsizliklarning har birini hal qiladigan bir qator boshqa siyosatlarni ham qabul qilishlari kerak. Milliy uglerod solig'i hozirda dunyoning 27 mamlakatida, jumladan, Yevropa Ittifoqining turli mamlakatlarida, Kanadada, Singapurda, Yaponiyada, Ukrainada va Argentinada amalga oshiriladi. Biroq, 2019 yil uchun OECD soliq energiyadan foydalanish hisobotiga ko'ra, joriy soliq tuzilmalari energiya manbalarining ifloslanish profiliga mos kelmaydi. Misol uchun, OECD uglerod solig'i ko'mir qazib olish uchun etarlicha qattiq emasligini taklif qiladi, garchi u elektr sanoati uchun samarali ekanligini isbotladi. Shvetsiyada uglerod solig'i amaliyoti samarali amalga oshirilgan bo'lib unga ko'ra, uglerod solig'i bir tonna uchun 127 AQSh dollarini tashkil etadi. Shvetsiyaning ushbu sohadagi faoliyatini tahlil qilish jarayonida guvoh bo'lishimiz mumkinki, 1995-yildan beri chiqindilar 25% ga qisqargan bo'lib, shu bilan birga mamlakatning iqtisodiyoti xuddi shu davrda 75% ga o'sdi. Bundan tashqari, Birlashgan Millatlar Tashkiloti kabi tashkilotlar iqlim inqirozi bilan shug'ullanishdagi rolini qoniqarli deb baholay olmaymiz. Aksariyat hollarda BMT a'zolari tashkilot tomonidan berilgan har qanday taklif yoki tavsiyalarni bajarishga majbur emas. Masalan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqlim o'zgarishi bo'yicha doiraviy konvensiyasi ⁴doirasidagi kelishuvda aytilishicha, mamlakatlar issiqxona gazlari chiqindilarini sezilarli darajada kamaytirishi kerak. Buning natijasida 2100-yilga kelib global haroratning ko'tarilishi selsiy bo'yicha 2 darajadan past, ideal holda esa 1,5 darajadan past bo'ladi. Ammo konvensiyaga a'zo bo'lish dispoziitiv xarakterga ega va unga rioya qilmaslikning salbiy(huquqiy majburlash) oqibatlarini yo'q.

3. Oziq-ovqat chiqindilari

Statistik ma'lumotlarga qaraganda inson iste'moli uchun mo'ljallangan oziq-ovqatning uchdan bir qismi ya'ni taxminan 1,3 milliard tonna isrof qilinadi . Bu 3 milliard odamni boqish uchun yetarli oziq-ovqat hisoblanadi.. Oziq-ovqat chiqindilari

⁴ The Paris Agreement | UNFCCC

va qoldiqlari har yili issiqxona gazlari chiqindilarining uchdan bir qismini tashkil qiladi. Rivojlanayotgan va rivojlangan mamlakatlarda oziq-ovqat chiqindilarining paydo bo'lishi va yo'qotilishi turli bosqichlarda sodir bo'ladi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda oziq-ovqat chiqindilarining 40% o'rim-yig'imdan keyingi va qayta ishlash darajasida, rivojlangan mamlakatlarda esa 40% oziq-ovqat chiqindilari chakana va iste'molchi darajasida sodir bo'ladi. Afsuski, chakana savdo darajasida estetik sabablarga ko'ra hayratlanarli miqdorda oziq-ovqat isrof qilinadi. Misol uchun AQShda tashlab yuborilgan barcha mahsulotlarning 50% dan ortig'i (60 million tonna meva va sabzavotlarni tashkil qiladi) shunday qilinad. Mazkur oziq-ovaqatlarni iste'molchilarga qayta sotilishi "juda xunuk" deb hisoblanadi.

4. Biologik xilma-xillikning yo'qolishi

O'tgan 50 yil ichida inson iste'moli, aholi soni, global savdo va urbanizatsiyaning tez o'sishi kuzatilishi natijasida, insoniyat Yer resurslaridan tabiiy ravishda to'ldirishdan ko'ra ko'proq foydalandi. Yaqinda WWF hisobotida sut emizuvchilar, baliqlar, qushlar, sudralib yuruvchilar va amfibiyalar soni 1970-2016 yillar oralig'ida o'rtacha 68 foizga qisqargani aniqlandi.⁵ Hisobotda biologik xilma-xillikning yo'qolishi turli omillar bilan bog'liq bo'lib, bular qatoriga: o'zgarishlardan foydalanish, xususan, o'rmonlar, o'tloqlar va mangrovlar kabi yashash joylarini qishloq xo'jaligi tizimlariga aylantirish bilan bog'liq. Pangolinlar, akulalar va dengiz otlari kabi hayvonlar yovvoyi tabiatning noqonuniy savdosidan sezilarli darajada aziyat chekmoqda hamda yuqorida nomi tilga olingan pangolinlar yo'qolib ketish xavfi kabi sababli jiddiy xavf ostida. Kengroq ma'noda, yaqinda o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, Yerdagi yovvoyi tabiatning oltinchi ommaviy yo'q bo'lib ketishi tezlashmoqda. Quruqlikdagi hayvonlarning 500 dan ortiq turlari yo'q bo'lib ketish arafasida va 20 yil ichida yo'q bo'lib ketishi ehtimoli bor. Olimlarning ta'kidlashicha, inson tabiatni vayron qilmaganida, bu yo'qotish tezligi minglab yillar davom etgan bo'lar edi.

5. Plastmassaning ifloslanishi

1950 yilda dunyoda yiliga 2 million tonnadan ortiq plastmassa ishlab chiqarilgan. 2015 yilga kelib, bu yillik ishlab chiqarish 419 million tonnagacha ko'tarildi va atrof-muhitdagi plastik chiqindilarni kuchaytirdi. Nature ilmiy jurnalining hisoboti shuni ko'rsatdiki, hozirda har yili taxminan 14 million tonna plastmassa okeanlarga kirib, yovvoyi tabiatning yashash joylari va ularda yashaydigan hayvonlarga zarar etkazmoqda. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, agar hech qanday chora ko'rilmasa, 2040 yilga borib plastik inqiroz yiliga 29 million metrik tonnagacha o'sadi. Agar bunga mikroplastmassalarni qo'shsak, okeandagi plastmassaning umumiy miqdori 2040 yilga kelib 600 million tonnaga yetishi mumkin. Ajablanarlisi shundaki, National

⁵ 68% Average Decline in Species Population Sizes Since 1970, Says New WWF Report | Press Releases | WWF (worldwildlife.org)

Geographic hozirgacha ishlab chiqarilgan plastmassaning 91 foizi qayta ishlanmasligini aniqladi, bu nafaqat hayotimizdagi eng katta ekologik muammolardan biri, balki bozordagi yana bir yirik nosozlikdir⁶. Plastmassaning parchalanishi uchun 400 yil kerakligini hisobga olsak, u yo'q bo'lguncha ko'plab avlodlar almashinuviga guvoh bo'lishimiz lozim. Plastik ifloslanishning uzoq muddatda atrof-muhitga qaytarilmas ta'siri qanday bo'lishini oldindan aytib bo'lmaydi.

6. Daraxtlarni kesish

2030-yilga kelib sayyoramizdagi o'rmonlar yerning atigi 10 foizini tashkil etishi mumkin. Agar mana shunday salbiy tempda ya'ni, o'rmonlarni kesish to'xtatilmasa ularning barchasi 100 yildan kamroq vaqt ichida yo'q bo'lib ketishi mumkin. Qishloq xo'jaligi o'rmonlarning kesilishining asosiy sababi bo'lib, ushbu ro'yxatda paydo bo'lgan yana bir eng katta ekologik muammolardan biridir. Chorvachilik yoki shakarqamish, palma yog'i kabi sotiladigan boshqa ekinlarni ekish uchun ko'plab yashil hududlarda daraxtlarga qarshi "sanitariya" harakatlari amalga oshiriladi. O'rmonlarning kesish darajasi eng yuqori bo'lgan uchta davlat qatorga: Braziliya, Kongo Demokratik Respublikasi va Indoneziya kabi davlatlar kiradi. Biroq, hozirgi kunda Indoneziya o'rmonlarni kesish bilan kurashmoqda. Ijoblanarli tarafi shundaki, asr boshidan beri mamlakatda daraxtlarni kesishning eng past ko'rsatkichi kuzatilmoqda.

7. Havoning ifloslanishi

Bugungi kunda eng katta ekologik muammolardan biri tashqi havoning ifloslanishidir. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, har yili dunyo bo'ylab 4,2 milliondan 7 milliongacha odam havo ifloslanishidan vafot etadi va har 10 kishidan to'qqiz nafari yuqori darajada ifloslantiruvchi moddalarni o'z ichiga olgan havodan nafas oladi. UNICEF ma'lumotlariga ko'ra, Afrikada 2017-yilda tashqi havoning ifloslanishi natijasida 258 ming kishi halok bo'lgan. Bu ko'rsatkich 1990-yildagidan 164 ming kishiga ko'p. Atmosfera ifloslanishining sabablari asosan sanoat manbalari va avtotransport vositalaridan, shuningdek, yonayotgan biomassa va chang bo'ronlari tufayli havo sifatining yomonligidan kelib chiqadi.

Yevropa Ittifoqi atrof-muhit agentligining yaqinda e'lon qilingan hisobotida havo ifloslanishi 2012-yilda YIda 400 000 kishining o'limga sabab bo'lganini ko'rsatdi.⁷ COVID-19 pandemiyasidan keyin havoni ifloslantiruvchi gazlarning virus molekularini tashishdagi rolga e'tibor qaratildi. Dastlabki tadqiqotlar COVID-19 bilan bog'liq o'lim va havo ifloslanishi o'rtasida ijobiy bog'liqlikni aniqladi, shuningdek, virus tarqalishiga yordam beradigan havodagi zarralarning ishonchli aloqasi mavjud. Bu havo sifati yomon bo'lgan Xitoyda o'lim sonining ko'p bo'lishiga

⁶ A whopping 91% of plastic isn't recycled (nationalgeographic.com)

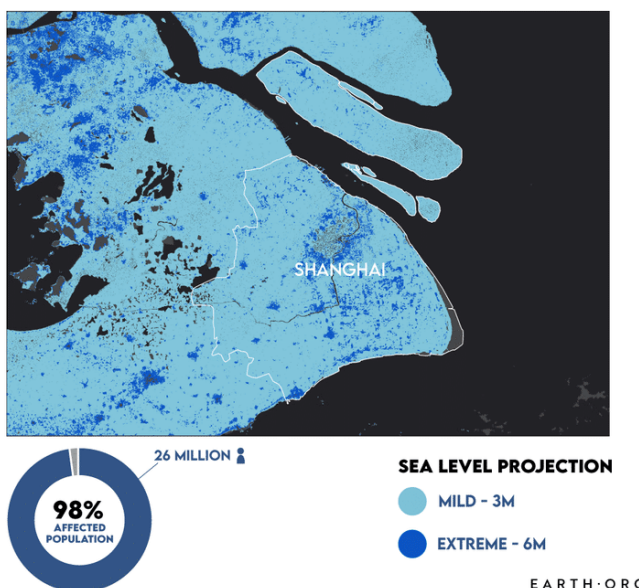
⁷ Report Links Air Pollution to More than 400,000 Deaths Annually in Europe (interestingengineering.com)

yordam berishi mumkin edi, ammo bunday xulosaga kelishdan oldin aniqroq tadqiqotlar o'tkazilishi kerak.

8. Muzliklarning erishi va dengiz sathining ko'tarilishi

Iqlim inqirozi Arktikani sayyoramizning boshqa joylariga qaraganda ikki barobar tezroq isitmoqda. Bugungi kunda dengiz sathi Yerdagi haroratning oshishi natijasida 20-asrning katta qismidagiga qaraganda ikki baravar tez ko'tarilmoqda. Dengizlar hozir dunyo miqyosida yiliga o'rtacha 3,2 mm ga ko'tarilmoqda va bu asrning oxiriga kelib ular taxminan 0,7 metrgacha o'sishda davom etadi. Arktikada Grenlandiya muz qatlami dengiz sathi uchun eng katta xavf tug'diradi, chunki quruqlik muzlarining erishi dengiz sathining ko'tarilishining asosiy sababidir. Sun'iy yo'ldosh ma'lumotlariga ko'ra, Grenlandiya muz qatlami 2019-yilda rekord miqdordagi muzni yo'qotdi. Ayni paytda, Antarktika qit'asi dengiz sathining ko'tarilishiga yiliga taxminan 1 millimetr hissa qo'shadi. Bu yillik global o'sishning uchdan bir qismidir. Bundan tashqari, Kanada muz xizmati ma'lumotlariga ko'ra, Kanadadagi Arktikadagi so'nggi to'liq buzilmagan muz shelfi yaqinda qulab tushdi va iyul oyi oxirida ikki kun davomida taxminan 80 kvadrat kilometr yoki 40% maydonini yo'qotdi. Dengiz sathining ko'tarilishi qirg'oq mintaqalarida yashovchilarga halokatli ta'sir ko'rsatadi Climate Central tadqiqot va targ'ibot guruhi ma'lumotlariga ko'ra, bu asrda dengiz sathining ko'tarilishi hozirda 340 milliondan 480 milliongacha aholi istiqomat qiladigan qirg'oq hududlarini suv bosishi va ularni xavfsizroq hududlarga ko'chib ketishga majbur qilishi, ular ko'chib o'tadigan hududlarda aholining haddan tashqari ko'payishiga va resurslarning zo'riqishiga hissa qo'shishi mumkin.

COASTAL FLOODING BY 2100 SHANGHAI, CHINA



Misol uchun, Shanxay megapolisini olaylik, u pastda joylashgan Yangtze daryosi deltasi atrofida qurilgan. Aholisi bo'yicha dunyoning to'rtinchi shahri bo'lib,

geografik joylashuvi tufayli mintaqada suv toshqini xavfi yuqori. Ko'proq yog'ingarchilik tufayli yuzaga keladigan har qanday suv toshqini evakuatsiya, suvni boshqarish va mulkka zarar etkazish bilan bog'liq holda halokatli bo'lishi mumkin.

9. Okeanlarning kislotalanishi



© <https://discover24.ru/>

Global haroratning ko'tarilishi nafaqat yer yuzasiga ta'sir qildi, balki okeanlarning kislotalanishining asosiy sababi hisoblanadi. Global haroratning ko'tarilishi okeanlardan Yer atmosferasiga chiqadigan karbonat angidridning taxminan 30 foizini o'zlashtiradi. Qazib olinadigan yoqilg'ilarni yoqish kabi inson faoliyati, shuningdek, o'rmon yong'inlarining ko'payishi kabi global iqlim o'zgarishi ta'siri tufayli uglerod chiqindilarining yuqori konsentratsiyasi chiqarilsa, dengizga qayta singib ketadigan karbonat angidrid miqdori ham oshadi. PH shkalasidagi⁸ eng kichik o'zgarish okeanning kislotaligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Okeanning kislotalanishi dengiz ekotizimlari va turlari, uning oziq-ovqat tarmoqlari bo'ylab to'liqlik ta'sir ko'rsatishi va yashash muhitining sifatini qaytarib bo'lmaydigan o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Agar PH darajasi juda past bo'lsa, ustritsa, ularning qobig'i va skeleti kabi dengiz organizmlari eriy boshlaydi. Biroq, okeanning kislotalanishidan kelib chiqadigan eng katta ekologik muammolardan biri bu marjonning sayqallashi va keyinchalik marjon rifining yo'qolishidir. Bu okean haroratining ko'tarilishi riflar va unda yashovchi suv o'tlari o'rtasidagi simbiotik munosabatlarni buzilishiga, suv o'tlarini haydab chiqaradigan va marjon riflarining tabiiy jonli ranglarini yo'qotishiga olib keladi. Ba'zi olimlar marjon riflarining 2050-yilga kelib butunlay yo'q bo'lib ketish xavfi borligini taxmin qilishmoqda. Okeandagi yuqori kislotalilik marjon riflari tizimlarining ekzoskeletlarini tiklash va marjon oqartirish hodisalaridan tiklanish qobiliyatiga to'sqinlik qiladi. Ba'zi tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, okeanning kislotalanishi okeandagi plastik ifloslanishning ta'siridan biri sifatida bog'liq bo'lishi mumkin.

10. Qishloq xo'jaligi

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, global oziq-ovqat tizimi inson tomonidan chiqariladigan issiqxona gazlarining uchdan bir qismiga to'g'ri kelib, ularning 30 foizi

⁸ **Vodorod indeksi** - suvli eritmalarning kislotaliligini aniqlash uchun o'lchov. Vodorod ionlarining konsentratsiyasi bilan bog'liq bo'lib, bu juda suyultirilgan eritmalardagi vodorod ionlarining faolligiga teng.

chorvachilik va baliqchilikka to'g'ri keladi. O'simlikchilik o'g'itlardan foydalanish orqali azot oksidi kabi issiqxona gazlarini chiqaradi. Qishloq xo'jaligi nafaqat katta hajmdagi yerlarni qamrab oladi, balki juda katta miqdordagi chuchuk suvni ham ishlatilishiga olib kelmoqda. Bu esa ro'yxatdagi eng katta ekologik muammolardan biridir. Ekin maydonlari va yaylovlar Yer yuzasining uchdan bir qismini egallagan bo'lsada, ular dunyodagi cheklangan chuchuk suv resurslarining to'rtidan uch qismini iste'mol qiladi. Olimlar va ekologlar doimiy ravishda hozirgi oziq-ovqat tizimimizni qayta ko'rib chiqishimiz kerakligi haqida ogohlantirmoqda.

11. Oziq-ovqat va suv xavfsizligi

Haroratning ko'tarilishi va beqaror dehqonchilik amaliyoti suv va oziq-ovqat xavfsizligi tahdidining kuchayishiga olib keldi va mantiya bugungi kunda eng katta ekologik muammolardan biri sifatida qabul qilindi. Dunyo miqyosida har yili 68 milliard tonnadan ortiq tuproq qatlami tabiiy ravishda to'ldirilishi mumkin bo'lganidan 100 baravar tezroq eroziyalanadi. Biotsidlar va o'g'itlar bilan to'ldirilgan tuproq suv yo'llariga tushadi va u yerda ichimlik suvi va quyi oqimdagi qo'riqlanadigan hududlarni ifloslantiradi. Bundan tashqari, ochiq va jonsiz tuproq uni ushlab turadigan ildiz va miselyum tizimlarining yetishmasligi tufayli shamol va suv eroziyasiga ko'proq moyil bo'ladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) 2050-yilga borib dunyo aholisi 9 milliard kishiga yetishi kutilmoqda⁹. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibi Antoniu Guterrishning aytishicha, "Agar zudlik bilan ushbu vaziyat yuzasidan chora ko'rilmasa, yuzlab million kattalar va bolalarga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan oziq-ovqat xavfsizligi bo'yicha global favqulodda vaziyat borligi tobora oydinlashmoqda".¹⁰ U mamlakatlarni oziq-ovqat tizimlarini qayta ko'rib chiqishga chaqirdi va barqaror dehqonchilik amaliyotlarini rag'batlantirdi. Suv xavfsizligi nuqtai nazaridan, dunyodagi suvning atigi 3 foizi chuchuk suvdir va uning uchdan ikki qismi muzlatilgan muzliklar ichida joylashgan yoki boshqa sabablarga ko'ra foydalanishimiz mumkin emas. Natijada, dunyo bo'ylab qariyb 1,1 milliard odam suvdan mahrum bo'lib, jami 2,7 milliard kishi esa yilning kamida bir oyida suv tanqisligini his qilmoqda. 2025 yilga kelib, dunyo aholisining uchdan ikki qismi suv tanqisligiga duch kelishi mumkin.

12. Moda va to'qimachilik chiqindilari

Moda va kiyim-kechaklarga bo'lgan global talab misli ko'rilmagan sur'atda o'sib bormoqda. Hozirgi vaqtda moda sanoati global uglerod chiqindilarining 10 foizini tashkil etadi va bu bizning davrimizning eng katta ekologik muammolaridan biriga aylandi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi ma'lumotlariga ko'ra, faqat moda aviatsiya va transport sohalari jamlanganidan ko'ra

⁹ The future of food and agriculture Trends and challenges © FAO, 2017

¹⁰ [United Nations Secretary-General Antonio Guterres warns of global food shortage - ABC News](#)

ko'proq issiqxona gazlari emissiyasini va global chiqindi suvning qariyb 20 foizini yoki to'qimachilikni bo'yashdan 93 milliard kub metrni tashkil qiladi¹¹. Bundan tashqari, dunyoda har yili kamida 92 million tonna to'qimachilik chiqindilari hosil bo'ladi va bu raqam 2030 yilga borib yiliga 134 million tonnaga ko'tarilishi kutilmoqda. Chilidagi eng qurg'oqchil cho'l bo'lgan Atakamada ko'rinib turganidek, kam rivojlangan mamlakatlarda ham monumental miqdordagi kiyim-kechak to'qimasi tashlanadi. Bu yerda boshqa xalqlarning kamida 39 000 tonna to'qimachilik chiqindilari chirigan. Bular bizning sayyoramizni qiynayotgan eng katta ekologik muammolardan biri bo'lsa-da, yana ko'p narsalar, jumladan, ortiqcha baliq ovlash, shaharlarning kengayishi, zaharli superfond maydonlari va yerdan foydalanishdagi o'zgarishlar haqida gapirilmagan. Inqirozga javobni shakllantirishda ko'p jihatlarni hisobga olish kerak bo'lsa-da, ular muvofiqlashtirilgan, amaliy va yetarlicha o'zgarishlarni amalga oshirish uchun etarlicha keng qamrovli bo'lishi kerak.

13. Haddan tashqari ko'p baliq ovlash

Dunyo bo'ylab uch milliarddan ortiq odam baliqni oqsilning asosiy manbai sifatida qabul qiladi. Dunyoning 12% ga yaqini u yoki bu shaklda baliqchilik bilan shug'ullanadi. Ularning 90% kichik baliqchilardir. (kichik bir ekipaj kemada emas, balki qayiqda kichik to'rlardan, hatto tayoqchalar va g'altaklardan foydalanuvchi baliqchilar). Aksariyat odamlar 50 yil oldingiga qaraganda taxminan ikki baravar ko'p oziq-ovqat iste'mol qiladilar va yer yuzida 1960-yillarning oxiriga qaraganda to'rt baravar ko'p odamlar bor. Bu tijoriy baliq ovlanadigan suvlarning 30% "haddan tashqari ovlangan" deb tasniflanishining sababidir. Bu shuni anglatadiki, mavjud baliq ovlash suvlari zaxirasi almashtirilishi mumkin bo'lgandan ko'ra tezroq tugaydi. Haddan tashqari baliq ovlash atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatadi. Suvda suv o'tlarining ko'payishi, baliq ovlash jamoalarining yo'q qilinishi, okean axlatlari, shuningdek, biologik xilma-xillikni yo'qotishning juda yuqori darajasi kabi salbiy oqibatlarini keltirib chiqarishi mumkin. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (SDG 14) doirasida Birlashgan Millatlar Tashkiloti va FAO baliq zahiralarning ulushini biologik jihatdan barqaror darajada ushlab turish ustida ishlamoqda. Biroq, bu dunyo okeanlari uchun mavjud bo'lganlarga qaraganda ancha qat'iyroq qoidalarni talab qiladi. 2022-yil iyul oyida JST(WTO) tarixiy kelishuvga ko'ra, global baliq ovlashni kamaytirish uchun baliq ovlash subsidiyalarini taqiqladi. Darhaqiqat, yoqilg'i, baliq ovlash vositalari va yangi kemalar qurish uchun subsidiyalar faqat ortiqcha baliq ovlashni rag'batlantiradi.

Yuqorida tilgan olingan muammolar nafaqat xalqaro tashkilotlar balki, butun insoniyatning muammosi hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan muammolarni hal qilishdagi vazifalarni faqat xalqaro tashkilotlarga yuklashning o'zi xato hisoblanadi.

¹¹ [UN launches drive to highlight environmental cost of staying fashionable | UN News](#)

Muammolarni hal qilishni shaxsiy, kasbiy, siyosiy darajada hal qilishga bo'lish mumkin.

1. Shaxsiy darajada

Shaxsiy hayotimizda iqlim ta'siriga yondashish yo'llari hamjamiyatga qo'shilish ta'siringizni oshirishning eng yaxshi usullaridan biri bo'lishi mumkin. Birinchidan, u bir vaqtning o'zida yuzlab ulanishlarni(networking) amalga oshirish imkonini beradi. Ikkinchidan, birgalikda ishlaydigan bir guruh odamlar alohida shaxslarga qaraganda ko'proq ta'sir ko'rsatishi mumkin. Qandaydir ma'noda, insonlar ekologik muammoni hal qilish uchun yakdil sotsiumga kelishidan oldin, islohotlarni o'zida boshlashi lozim.

2. Kasbiy darajada

Ish joyidagi iqlim ta'siriga yondashish usullari:

Karyera yo'lingizni davom ettiring, lekin daromadingizning bir qismini mazmunli va ta'sirli maqsadlarga erishishga qaratilgan tashkilotlarga xayriya qilishni o'ylab ko'ring. Bu shaxsiy darajadan keying bosqich bo'lib, unda shaxsning o'zida(shaxsiyatida) islohot olib borilganidan so'ng, sotsium bo'lib bu muammolarni hal qilishga birlashishidir.

3. Siyosiy darajada

Saylovchi yoki siyosiy aktyor sifatida iqlim harakatiga yondashish usullari :

Norozilik bildiring, his-tuyg'ularingizni bildiring, do'stlaringiz va oilangiz bilan (haddan tashqari tajovuzkor bo'lmasdan) iqlim harakati zarurligining ovozi va ishtiyoqli himoyachisi bo'ling. Iqlim bo'yicha aksiyalar va mahalliy norozilik namoyishlarini uyushtirayotgan tashkilotlarga qo'shiling, xoh shahringizda, tumaningizda yoki hatto maktabda. Hukumatlar tomonidan samarali iqlim choralari qo'llab-quvvatlaydigan siyosatchilarga ovoz bering (agar iloji bo'lsa).

Foydalanilgan manbalar:

1. Тенденции изучения проблем экологии в современной зарубежной науке о международных отношениях Наталья Пискулова
2. Глобальные экологические проблемы современности — Студопедия (studopedia.ru)
3. Greenland ice sheet melted at unprecedented rate during July | Polar regions | The Guardian
4. The Paris Agreement | UNFCCC
5. 68% Average Decline in Species Population Sizes Since 1970, Says New WWF Report | Press Releases | WWF (worldwildlife.org)
6. A whopping 91% of plastic isn't recycled (nationalgeographic.com)
7. Report Links Air Pollution to More than 400,000 Deaths Annually in Europe (interestingengineering.com)
8. **The future of food and agriculture Trends and challenges** © FAO, 2017
9. United Nations Secretary-General Antonio Guterres warns of global food shortage - ABC News
10. UN launches drive to highlight environmental cost of staying fashionable | UN News